

KICHIK MAKTAB O'QUVCHILARINING IJODIY QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOSI

Xamidov Jamshid Abdusamiyevich

“Texnologik ta`lim” kafedrasi katta o`qituvchisi

Chirchiq davlat pedagogika instituti

O'zbekiston Respublikasi

Annotatsiya: ushbu maqolada kichik maktab o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi va ularning muhokamasi va hozirgi kundagi o'rno ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: maktab laboratoriyasi, klaster, muammo, pedagogik texnologiyalar.

THE PROBLEM OF DEVELOPING THE CREATIVE TALENTS OF SMALL SCHOOL STUDENTS

Khamidov Jamshid Abdusamiyevich

Senior teacher of the department of “Technological education”

Chirchik State Pedagogical Institute

Republic of Uzbekistan

Annotation: This article discusses the problem of developing the creative abilities of small school students and their discussion and their current role.

Keywords: school laboratory, cluster, problem, pedagogical technologies.

Kichik maktab o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish muammosi “abadiy” pedagogik muammo bo'lib o'quv jarayonining asosini, poydevorini tashkil etadi. Bu jarayon vaqt o'tishi bilan o'z ahamiyatini

yo'qotmay doimiy ravishda yaqin e'tibor va yanada rivojlanishni talab qiladi. Bugungi kunda jamiyatda tashabbuskor, ijodkor, dolzarb ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy muammolarni hal qilishda yangi yondashuvlarni topishga tayyor, yangi demokratik jamiyatda yashashi va shu jamiyat uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan odamlarga ayniqsa talab katta. Shu munosabat bilan shaxsning ijodiy faoliyatini rivojlantirish muammosi bugungi kunda alohida dolzarblikka ega. Ijodkor shaxslar har doim sivilizatsiya taraqqiyotini belgilab, yangilik, g'ayritabiiylik bilan ajralib turadigan moddiy va ma'naviy qadriyatlarni yaratib, odamlarga oddiy ko'rinadigan hodisalarda g'ayrioddiy narsalarni ko'rishga yordam beradi. Avvalombor, ijodkorlik qobilayati tushunchasini yoritib berishimiz lozim.

Ba`zi bir adabiyotlarda ijodiy qobiliyatlarning mohiyatini aniqlash, ularning aql bilan aloqasini aniqlash yondashuvlarida birdamlik mavjud emas. D.B. Bogoyavlenskaya, A. Maslow, A. Olox, A. Tanenbaum va boshqalar ijodiy qobiliyatlar mavjud emas degan fikrni ilgari suradi. Yana bir qarash: J. Gildford, G. Grubber, Ya.A. Ponamarev, K. Teylor ijodiy qobiliyat aqldan mustaqil bo'lgan mustaqil omil deb ta`riflaydi

.Uchinchi nuqtai nazar: intellektni yuqori darajada rivojlantirish yuqori darajadagi ijodiy qobiliyatlarni nazarda tutadi (G. Aysenk, G. Grubber, R. Stenrnberg, L. Termen). Bolalarning ijodiy faoliyati darajasiga ta'sir etuvchi omillar to'g'risida savol to'liq o'rganilmagan. O'g'il va qiz bolalarning ijodiy faoliyati xususiyatlarini aniq ta'rifi yo'q, bu masala bo'yicha, ularning ijodiy rivojlanish darajasi to'g'risida kelishmovchiliklar mavjud. Masalan, G. Kershenshtayner qizlarning ijodiy rivojlanish darajasi o'g'il bolalarnikiga qaraganda sekinroq, deb hisoblaydi, qizlarning o'g'il bolalarga nisbatan "kechikishi" ni qayd etadi.

Tadqiqotchilar boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv natijalariga erishishdagi ijodiy faoliyatining ahamiyatini ta'kidlashlariga qaramay, unda shaxsiyatning rivojlanishini, ilmiy adabiyotlarda ushbu faoliyatni tashkil etishning aniq usullari, yosh o'quvchining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish usullari etarlicha va to'liq tavsiflanmagan.

Psixologik, pedagogik va uslubiy adabiyotlarda bolaning ijodiy rivojlanishiga qaratilgan vazifalar keng namoyish etiladi, ammo ular tizimga kiritilmagan, ularning yordamida qaysi turiga tegishli ekanligini aniqlash mumkin bo'lgan ko'rsatkichlar ishlab chiqilmagan. Sinfda yosh maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan pedagogik shartlar aniqlanmagan. Bizga ma'lumki mamlakatimizda davlat standarti, boshlang'ich ta'limning asosiy ta'lim dasturlari maktab o'quvchilarining ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga, insonparvar, ijodkor, ijtimoiy faol shaxsni tarbiyalashga qaratilgan.

Bugungi kunda, boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning ijodiga muhim o'rin berilsa, boshlang'ich maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyatini tashkil etish yo'llarini konkretlashtirish, yosh o'quvchilarning ijodiy faoliyatini rivojlantirish uchun pedagogik shart-sharoitlarni aniqlash zarur.

Keyinchalik, biz tadqiqotning asosiy kontseptual va terminologik apparatini ochib beramiz va ijodkorlik nima ekanligini bilib olamiz, chunki ijodiy qobiliyatlar psixologik va pedagogik tadqiqotlarda tushuniladi, ijodiy qobiliyat va ijodkorlik kabi tushunchalar bilan bog'liqdir. Keling, "ijodkorlik" nima ekanligini bilib olaylik.

Ijodkorlik - bu tajribani qayta tashkil etish va bilim va ko'nikmalarning yangi kombinatsiyalarini shakllantirishga asoslanib, ilgari mavjud bo'lmagan yangi narsalarni ishlab chiqaradigan faoliyat. Ijodkorlik turli darajalarga ega. Ijodkorlikning birinchi darajasi allaqachon mavjud bo'lgan bilimlardan

foydalanish bilan tavsiflanadi; ikkinchi darajada, ob'ektlar yoki bilim sohalariga odatiy ko'rinishni o'zgartiradigan yangi yondashuv bilan tavsiflanadi.

N.V.Vishnyakov ta'kidlaganidek, ijodkorlik shaxsiy hayot istiqbollarini izlash va kashf etishdir. Bernalning ta'kidlashicha, ijodkorlikni hamma narsadan yomonroq o'rganish mumkin emas.

Bundan tashqari, ijodiy qobiliyatlarni tushunishni bilish uchun biz psixologik lug'atga murojaat qilamiz va "qobiliyat" tushunchasiga ta'rif beramiz.

Aslida, ijodiy qobiliyatlar - bu ijodiy faoliyatning muayyan turini muvaffaqiyatli amalga oshirish imkoniyatini belgilaydigan va uning samaradorligi darajasini belgilaydigan shaxsning individual xususiyatlarining kombinatsiyasi.

Ijodkorlikni har xil jihatlari bilan ko'rib chiqish mumkin: ijod mahsuli - bu yaratilgan narsadir; ijod jarayoni - u qanday yaratiladi; ijodga tayyorgarlik jarayoni - ijodkorlikni qanday rivojlantirish.

Qobiliyatlar - bu ma'lum bir ishlab chiqarish faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun shart bo'lgan shaxsning individual psixologik xususiyatlari. Ular shaxsning umumiy yo'nalishi, insonning ma'lum bir faoliyatga moyilligi qanchalik barqaror ekanligi bilan chambarchas bog'liqdir. Qobiliyatlarning rivojlanish darajasi va darajasi iste'dod va daho tushunchalarini ifoda etadi.

Iste'dod - bu qobiliyatlarning rivojlanishining yuqori darajasi, ijodiy yutuqlarda namoyon bo'ladi. Yetakchi psixologlar va o'qituvchilar ta'kidlaganidek, iste'dod shunchaki ilmiy tushuncha emas, balki kundalik tushunchadir, chunki iste'dodni tashxislash uchun na nazariya va na usul mavjud. Iste'dod darajasi odatda inson faoliyati mahsulotlariga qarab

baholanadi. Biroq, mahsulotning yangiligi, mukammalligi va qiymatini baholash vaqt o'tishi bilan o'zgarib turadi.

Qobiliyatlarning yagona tipologiyasi hali ishlab chiqilmaganligi sababli; ularni tasniflash uchun ko'pincha bir nechta mezonlardan foydalaniladi:

- aqliy funktsional tizimlar turi mezoniga ko'ra qobiliyatlar quyidagilarga bo'linadi: sensorimotor, sezgir, diqqatli, mnemik, obrazli;

- asosiy faoliyat turi mezonlari bo'yicha: ilmiy (matematik, lingvistik); ijodiy (musiqiy, adabiy, badiiy).

Bundan tashqari, umumiy va maxsus qobiliyatlarni ajratish amalga oshiriladi. Umumiy qobiliyatlar inson faoliyatining yetakchi shakllari shartlari bilan, maxsus qobiliyatlar esa individual faoliyat bilan bog'liq. Umumiy qobiliyatlar orasida ko'pchilik tadqiqotchilar umumiy aql, ijodkorlik (ijodkorlikning umumiy qobiliyati) ni ajratib turadilar.

Demak, ijodkorlik (lot. - ijoddan) - bu insonning ijodiy qobiliyatlari bo'lib, u fikrlash, his qilish, muloqotlar, faoliyatning ayrim turlarida namoyon bo'lishi, mohiyatni bir butun sifatida tavsiflashi mumkin, ya'ni "... kompleks talabalarning yangi o'quv mahsulotlarini yaratishga qaratilgan faoliyat va harakatlarni amalga oshirishdagi imkoniyatidir.

Ushbu atama haqida bir oz boshqacha tushunchani boshqa manbada topamiz. Ijodkorlik - bu shaxsning tubdan yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorligida ifodalangan ijodiy qobiliyatlarining o'ziga xos xususiyati. Ijodiy faoliyat mahsuli: birinchidan, uning vazifasiga nisbatan yangi va adekvat, ikkinchidan, bu vazifani ilgari ma'lum bo'lgan algoritm bo'yicha hal qilib bo'lmaydi.

P. Torrens ijodkorlikning operatsion ta'rifini beradi. Uning fikriga ko'ra, ijodga quyidagilar kiradi: muammolarga nisbatan sezgirlikni oshirish.

Psixologik va pedagogik tadqiqotlarda ijodning 4 turi ajratib ko'rsatiladi:

- sodda (maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshida namoyon bo'ladi).

Ushbu yoshda maktab o'quvchilarida yengish kerak bo'lgan stereotiplar yo'q;

- rag'batlantiruvchi - samarali (faoliyat tashqi stimul ta'sirida aniqlanadi);

- evristik (faoliyat ijodiy xarakterga ega, muammolarni hal qilishning yangi original yoki yanada oqilona usullarini izlash amalga oshiriladi);

- haqiqiy (mustaqil ravishda topilgan muntazamlik yangi muammo vazifasini bajaradi: talaba "haqida" o'ylashga qodir).

Maktab o'quvchilarining ijodiy faoliyatini o'qitishning natijasi bo'lgan rivojlanish omillari sifatida ijodiy qobiliyatlarni mustaqil omil sifatida belgilaydigan olimlarning pozitsiyasiga rioya qilgan holda, biz yosh o'quvchilarning ijodiy (ijodiy) qobiliyatlarining tarkibiy qismlarini ajratib ko'rsatamiz:

- ijodiy fikrlash;

- ijodiy tasavvur;

- ijodiy faoliyatni tashkil etish usullarini qo'llash.

Talabalarning ijodiy tafakkuri va tasavvurini rivojlantirish uchun quyidagi ko'nikmalarni rivojlantirish zarur:

- obyektlarni, vaziyatlarni, hodisalarni turli asoslarda tasniflash;

- sababiy munosabatlarni o'rnatish;

- tizimlar o'rtasidagi munosabatlarni ko'rish va yangi aloqalarni aniqlash;

- tizimni ishlab chiqishda ko'rib chiqish;

- kelajakka oid taxminlar qilish;

- ob'ektning qarama-qarshi belgilarini ajratib ko'rsatish;
- qarama-qarshiliklarni aniqlash va shakllantirish;
- bozmlarning makon va vaqtdagi ziddiyatli xususiyatlarini ajratish;
- fazoviy ob'ektlarni aks ettirish;
- xayoliy makonda turli yo'naltirish tizimlaridan foydalanish;
- tanlangan xususiyatlarga asoslangan ob'yektni ifodalash, bu quyidagilarni nazarda tutadi:

- a) tafakkurning psixologik inertsiasini yengish;
- b) yechimning o'ziga xosligini baholash;
- v) yechim topish sohasini toraytirish;
- d) ob'yektlar, vaziyatlar, hodisalarning hayoliy o'zgarishi;
- e) berilgan mavzuga muvofiq ob'ektlarni aqliy o'zgartirish.

Genius - bu umumiy (intellektual) va maxsus qobiliyatlarning rivojlanishining eng yuqori darajasi. Inson jamiyat hayotida, madaniyatning rivojlanishida bir davrni tashkil etadigan bunyodkorlik faoliyatining bunday natijalariga erishgan taqdirdagina daho borligi haqida gapirish mumkin. Ajoyib qobiliyatlarga ega bo'lgan bolaning o'qituvchiga va uning tarkibiga kiradigan ta'lim tizimiga qo'shilishi, ko'p jihatdan uning potentsialini ro'yobga chiqara olishiga bog'liq.

Xulosa qilib aytganda, ijodkorlik ko'plab fazilatlarining birlashmasidir. Va inson ijodining tarkibiy qismlari haqida savol hali ham ochiq, garchi hozirgi paytda ushbu muammoga oid bir nechta farazlar mavjud. Ko'pgina psixologlar ijodiy faoliyat qobiliyatini, avvalo, fikrlashning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'laydilar. Xususan, inson aql-idrok muammolari bilan shug'ullangan taniqli

amerikalik psixolog Gilford divergent fikrlash ijodkor shaxslarga xos ekanligini aniqladi. Bunday fikrlaydigan odamlar muammoni hal qilishda barcha kuchlarini yagona to'g'ri yechimni topishga yo'naltirmay, iloji boricha ko'proq variantlarni ko'rib chiqish uchun barcha mumkin bo'lgan yo'nalishlarda yechim izlashni boshlaydilar. Bunday odamlar ko'pchilik odamlar biladigan va faqat ma'lum bir shaklda foydalanadigan elementlarning yangi kombinatsiyalarini shakllantirishga yoki bir qarashda umuman hech qanday aloqasi bo'lmagan ikki element o'rtasida aloqalarni o'rnatishga moyildirlar. Turli xil fikrlash usuli quyidagi asosiy xususiyatlar bilan tavsiflanadigan ijodiy fikrlash asosida yotadi.

1. Tezlik - maksimal miqdordagi g'oyalarni ifoda etish qobiliyati (bu holda ularning sifati emas, balki ularning miqdori muhim).

2. Moslashuvchanlik - turli xil fikrlarni ifoda etish qobiliyati.

3. Originallik - yangi nostandart g'oyalarni yaratish qobiliyati (bu javoblarda, umumiy qabul qilingan qarorlarga to'g'ri kelmaydigan qarorlarda o'zini namoyon qilishi mumkin).

4. To'liqlik - "mahsulotingizni" takomillashtirish yoki unga to'liq ko'rinish berish qobiliyati.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

REFERENCES:

1. Sh. M. Mirziyoev “Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir”. O'zbekiston-2018yil

2. I.A.Karimov. Barkamol avlod- O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T.: Sharq, 1997.- 64 b

3. Барканова, О.В. Методики диагностики одаренности и креативности: психологический практикум / авт.-сост. О.В. Барканова

[серия: Библиотека актуальной психологии]. – Вып. 3. – Краснояр. гос. пед. ун-т им. В.П. Астафьева. – Красноярск, 2011. – 196 с.

4. Выгонов В.В. Практикум по трудовому обучению: Уч. пос. для студ.-М.: Академия, 2009.-256с:

5. Выготский Л.С. История развития высших психических функций / Л.С. Выготский. Собр. соч.: В 6т. – М., 2003.-Т.3.-328 с.

6. Хамидов Ж.А. О некоторых формах, методах трудового воспитания младших школьников//Academic research in educational sciences, 2020. Volume 1,Issue 3,1045-1050 с

7. Лухманов, Д. Б. (2020). Мехнат тарбияси оркали ўқувчиларнинг ижтимоий ҳаётга мослашишларини таъминлаш. *Academic Research in Educational Sciences*, 1 (3), 1051-1056.

8. Lухmanov D.B. The use of national traditions in the labor education of pupils// *Academia*, 2020. Volume 10, Issue 10, pp 300-305

9. Ахмедов, Б. А. (2021). Задачи обеспечения надежности кластерных систем в непрерывной образовательной среде. *Eurasian Education Science and Innovation Journal*, 1(22), 15-19.

10. Akhmedov, B. A., Xalmetova, M. X., Rahmonova, G. S., Khasanova, S. Kh. (2020). Cluster method for the development of creative thinking of students of higher educational institutions. *Экономика и социум*, 12(79), 588-591.

11. Akhmedov, B. A., Makhkamova, M. U., Aydarov, E. B., Rizayev, O. B. (2020). Trends in the use of the pedagogical cluster to improve the quality of information technology lessons. *Экономика и социум*, 12(79), 802-804.

12. Akhmedov, B. A., Majidov, J. M., Narimbetova, Z. A., Kuralov, Yu. A. (2020). Active interactive and distance forms of the cluster method of learning in development of higher education. *Экономика и социум*, 12(79), 805-808.

13. Akhmedov, B. A., Eshnazarova, M. Yu., Rustamov, U. R., Xudoyberdiyev, R. F. (2020). Cluster method of using mobile applications in the education process. *Экономика и социум*, 12(79), 809-811.
14. Akhmedov, B. A., Kuchkarov, Sh. F., (2020). Cluster methods of learning english using information technology. *Scientific Progress*, 1(2), 40-43.
15. Akhmedov, B. A. (2021). Development of network shell for organization of processes of safe communication of data in pedagogical institutions. *Scientific progress*, 1(3), 113-117.
16. Ахмедов, Б. А., Шайхисламов, Н., Мадалимов, Т., Махмудов, Қ. (2021). Smart технологияси ва ундан таълимда тизимида кластерли фойдаланиш имкониятлари. *Scientific progress*, 1(3), 102-112.
17. Akhmedov, B. A., Majidov, J. M. (2021). Practical ways to learn and use the educational cluster. *Экономика и социум*, 2(81).